

VÝCHOVA A UDRŽATELNÝ ROZVOJ

ŠEBEN ZAŤKOVÁ, T., MRAVCOVÁ, A., BARANOVIČ, Š. 2020. *Výchova a udržateľný rozvoj*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku, 174 s. ISBN 978-83-8111-188-1.

Vedeckú monografiu „*Výchova a udržateľný rozvoj*“ vytvorili v spoluautorstve PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD., PhDr. Anna Mravcová, PhD. a Ing. Štefan Baranovič, PhD., pôsobiaci na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Autorský kolektív je zložený z odborníkov profesne zameraných na rôzne oblasti vied od pedagogických disciplín, cez spoločenské vedy až po poľnohospodárstvo. Z uvedeného je zrejmé, že tak ako udržateľný rozvoj je fenomén interdisciplinárny, rovnako aj autorský kolektív prepája interdisciplinaritu vo svojom prístupe.

PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD. pôsobí v Centre pedagogiky a psychologického poradenstva Fakulty ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre. Je absolventkou štúdia v odbore Pedagogika na Univerzite Konštantína filozofa v Nitre. Výskumnú i pedagogickú činnosť orientuje na oblasti pedagogických vied. Vo výchovno-vzdelávacej a vedecko-publikačnej činnosti sa venuje príprave učiteľov profesijných odborných predmetov a podieľa sa na výučbe v kurzoch vysokoškolskej pedagogiky. PhDr. Anna Mravcová, PhD. pôsobí na Katedre spoločenských vied Fakulty ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre a svoju vedeckú a publikačnú činnosť orientuje primárne na problematiku a sociálno-politické otázky dosahovania udržateľného rozvoja, globálneho občianstva, globálneho a rozvojového vzdelávania, ale aj na problematiku európskeho občianstva. Posledný z tretice autorov Ing. Štefan Baranovič, PhD. absolvoval inžinierske štúdium v odbore Živočíšna produkcia a doktorandské štúdium v odbore Všeobecná živočíšna produkcia na Fakulte agrobiológie a potravinových zdrojov na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre a súčasne získal pedagogickú spôsobilosť pre výučbu profesijných poľnohospodárskych predmetov. V súčasnosti pôsobí v Detskom charitnom dome svätej Lujzy v Nitre ako vychovávateľ, v domove sa snaží budovať vzťah detí

k prírode pomocou praktických aktivít a v neposlednom rade je im vzorom v pozitívnom vzťahu k životnému prostrediu aj uplatňovaním princípov bezodpadového hospodárenia.

V zmysle zamerania spracovanej publikácie možno konštatovať, že v súčasnej dobe je dôsledkom globalizačného procesu mnoho pozitívnych, ale i negatívnych vplyvov. Riešenie globálnych problémov by malo byť prioritou nielen na celosvetovej, resp. medzinárodnej úrovni, ale vyžaduje si aktívny prístup od úrovne individuálnej, cez lokálnu, národnú, regionálnu až po globálnu, pretože istým spôsobom pôsobia na celú planétu nevynímajúc všetkých ľudí, ktorí na nej žijú. Do popredia sa v spojení s globálnymi problémami čoraz intenzívnejšie dostáva s tým spojená problematika udržateľného rozvoja. Z uvedeného dôvodu považujeme vedeckú monografiu *Výchova a udržateľný rozvoj* za vysoko aktuálnu pre súčasnú odbornú ale aj laickú verejnosť. Za mimoriadne prínosné považujeme nielen mnoho podnetných faktov, ale aj pôsobivých myšlienok, ktoré podnecujú čitateľa k ochrane životného prostredia v každodennom živote.

Autori už v „Úvode“ čitateľovi prinášajú informácie o najčastejších globálnych problémoch (chudoba, detská práca, choroby a globálne zdravotné problémy, vojenské konflikty, terorizmus, klimatické zmeny a globálne otepľovanie, neudržateľné vyčerpávanie zdrojov, nedostatok pitnej vody, podvýživa a hlad, nerovný prístup k vzdelaniu, rodovú nerovnosť, stratu biodiverzity, znečistenie, vládnú korupciu, porušovanie ľudských práv a slobôd a i.) a napr. aj o rozdelení sveta na globálny Sever a globálny Juh. Riešenie globálnych problémov nie je len úlohou medzinárodných spoločenstiev, vlád jednotlivých štátov, regionálnych politik, ale malo by byť snahou každého jednotlivca napriek tomu, že: *„Schopnosť riešiť každodenné problémy s ohľadom na udržateľný život ďalších generácií nie je človeku daná prirodzene.“* (s. 6)

V prvej kapitole „Koncept udržateľného rozvoja a formovanie jeho základných pilierov“ sa pojednáva o jednotlivých historických dokumentoch, v ktorých boli stanovené piliere, ciele ale aj postupy podporujúce udržateľný rozvoj vo všetkých oblastiach života. K cieľom udržateľného rozvoja patria: žiadna chudoba, žiadny hlad, kvalita zdravia a života, kvalitné vzdelanie, rodová rovnosť, čistá voda a manažment, dostupná a čistá energia, dôstojná práca a ekonomický rast, priemyselné inovácie a infraštruktúra, zníženie nerovností, udržateľné mestá a komunity, zodpovedná spotreba a výroba, ochrana klímy, život pod vodou, život na pevnine, mier, spravodlivosť a silné inštitúcie a partnerstvá a ciele. Z uvedeného je zrejmé, že takto stanovené

ciele ovplyvňujú kvalitu života nielen na globálnej úrovni, ale aj nadnárodnej, národnej, regionálnej aj individuálnej. Kapitola poskytuje komplexnú historickú analýzu dokumentov, ale aj záverov tematicky orientovaných konferencií, v rámci ktorých sa stanovili ciele týkajúce sa riešenia globálnych problémov na nadnárodnej úrovni. Vplyv národnej politiky na udržateľnosť je podrobne spracovaný v samostatnej podkapitole tejto kapitoly, rovnako sú charakterizované základné piliere udržateľného rozvoja. V podkapitole „Udržateľné poľnohospodárstvo v kontexte dosahovania udržateľnosti“ autori popisujú silný a významný potenciál agrárneho sektora v uvedenej súvislosti. Komplexnosť a logickú súvislosť podčiarkuje prepojenie agrárneho sektora so všetkými tromi piliermi: sociálnym, ekonomickým a aj environmentálnym, ako aj s Cieľom udržateľného rozvoja, konkrétne v cieľi č. 2: *„Ukončiť hlad, dosiahnuť potravinovú bezpečnosť a zlepšiť výživu a podporovať udržateľné poľnohospodárstvo* (UNDP, 2018).“ (s. 43) Takýchto prepojení je v kapitole viac, čo hodnotíme veľmi pozitívne. V podkapitole „Potreba dokumentov na dosahovanie udržateľného rozvoja“ sa píše aj o alarmujúcich faktoch: *„Miliardy ľudí na svete žijú v chudobe bez dôstojného života. Nerovnosti medzi krajinami, ale aj v rámci krajín sa neustále prehľbujú. Významným a neutíchajúcim problémom je aj rodová rovnosť, predovšetkým (no nielen) v krajinách globálneho Juhu. Globálne zdravotné hrozby, prírodné katastrofy, vojnové konflikty, zintenzívňujúci sa extrémizmus, terorizmus.*“ (s. 45) Považujeme za vysoko aktuálne, že v súvislosti s uvedeným autori zdôrazňujú potrebu kodifikovania cieľov a výziev udržateľnosti v národných aj medzinárodných dokumentoch, ktorých historický prierez aj prinášajú.

V druhej kapitole „Výchova v kontexte súčasnosti, globalizácie a udržateľného rozvoja“ autori zdôrazňujú, že *„do nášho života intenzívne zasahuje globalizácia, informatizácia, komputerizácia, nezaobídeme sa bez znalosti cudzích jazykov a že mladú generáciu je nutné pripravovať na štýl života necentrovanej na malú lokalitu, región, štát či obec. Výchova v súčasnosti stojí pred mnohými výzvami, na ktoré je potrebné reagovať v zmenených spoločenských podmienkach globálneho sveta*“ (s. 48) a v rámci týchto výziev autori pojednávajú o pozitívach i negatívach globalizačného procesu, globálnych megatrendoch z rôznych hľadísk a zdrojov. Čitateľa nabáda k hlbším úvahám aj časť venovaná *„smrteľným hriechom súčasnej spoločnosti*“ (s. 81), ktoré sú aktuálne i dnes a v zmysle uvedených výziev, za mimoriadne aktuálne považujeme, že v kapitole je navyše zdôrazňované aj obzvlášť dôležité výchovné pôsobenie v oblasti ochrany životného prostredia, ako aj výchova k udržateľnosti.

Podkapitola „Globálna výchova a jej východiská“ je vhodne zaradená a obsahuje definície pojmu z domácej i zahraničnej odbornej literatúry. Oceňujeme a pozitívne hodnotíme prehľadnosť nielen tejto kapitoly, pretože napr. terminológii globálnej výchovy je venovaná samostatná podkapitola. Čitateľ nadobúda prehľad v pojmoch (ktoré sú značne pestré) ako globálna výchova, medzinárodná výchova (international education), výchova k svetovému občianstvu (education for worldcitizenship), multikultúrna a interkultúrna výchova (multicultural and intercultural education), globálne rozvojové vzdelávanie (global development education), ako aj v koncepciách globálneho rozvojového vzdelávania a implementácii cieľov v národných stratégiách vzdelávania v tejto oblasti. Za podnetné považujeme a pozitívne hodnotíme, že autori sa venujú aj situácii na slovenských školách, v ktorých možno badať snahy o systematickú podporu integrácie tejto problematiky do učebných plánov a osnov na jednotlivých stupňoch škôl. Čitateľ sa dostáva do pedagogickej reality a nadobúda prehľad o samotnom výchovno-vzdelávacom pôsobení v oblasti globalizácie na školách. Materiálny blahobyt k plnohodnotnému a šťastnému životu nestačí: *„Ak má človek prežiť šťastný život iba matéria mu nestačí. Človek potrebuje vnímať a prežívať aj city, citovosť, sociálnosť, vzťahy, svoje vnútorné šťastie. Radosný a šťastný život sprevádzajú prosociálnosť, altruizmus, empatia, nezištná láska, vďačnosť a odpustenie.“* (s.67) Za aktuálne a podnecujúce považujeme aj rozbor pojmov dobro, zlo, morálne dobro, morálne zlo a spoločenské dobro. Správanie každého z nás má nejaký vplyv na okolie, v závislosti od charakteru činov aj na spoločnosť, v ktorej žijeme alebo i na životné prostredie, aj keď si to často neuvedomujeme. V súvislosti s globalizáciou *„je dôležité uvedomovať si aj skutočnosti, že zabezpečenie dôstojnej koexistencie ako i vzájomného porozumenia príslušníkov viacerých kultúr a ich bezproblémové spolunažívanie, predpokladá toleranciu a uznanie.“* (s. 70) Kapitola obsahuje komplexnú analýzu hodnotovej orientácie a hodnôt človeka, čo považujeme za jednu z pridaných hodnôt monografie. Myslíme si, že významnosť a aktuálnosť tejto publikácie umocňuje fakt, že správanie a konanie ľudstva v tejto podobe nie je dlhodobu udržateľné a je nutné ho zmeniť, a najlepšou cestou k zmene je cieľená výchova v oblasti ekológie a udržateľného rozvoja, ktorá je prioritnou témou tejto monografie, a aj preto ju považujeme za aktuálnu a vhodne spracovanú.

V tretej kapitole „Výchova k udržateľnému rozvoju alebo globálna výchova?“ autori analyzujú vzájomné vzťahy a zaradenie oboch konceptov. Čitateľ sa dozvedá, že riešenie spoločenských problémov predpokladá

neustále diskurzy a spoluprácu prebiehajúcu naprieč prírodnými vedami, spoločenskými vedami, humanitnými vedami a praktickou sférou občianskej spoločnosti. Za pridanú hodnotu považujeme, že podkapitola obsahuje aj výber dokumentov, v ktorých je zakotvená potreba vzdelávania učiteľov a požiadavky na prípravu učiteľov a ich ďalšie vzdelávanie pre realizáciu a riadenie výchovy k udržateľnému rozvoju.

Štvrtá kapitola „Environmentálna výchova a formovanie environmentálneho vedomia ako jedna zo súčastí výchovy k udržateľnému rozvoju“ je z nášho pohľadu najzaujímavejšou a obsahuje opis pojmového aparátu týkajúceho sa hlavne environmentálnej výchovy a cieľom vyučovania predmetu na základných a stredných školách, ale aj výsledky empirického skúmania. Autori venujú pozornosť aj didaktickým aspektom vyučovania tohto predmetu. Čitateľ nadobúda prehľad o pedagogických dokumentoch, v ktorých sa pojednáva aj o výučbe environmentálnej výchovy a praxi, ktorá je zaužívaná vo vyučovaní tejto oblasti na základných a stredných školách, autori pojednávajú o cieľoch, obsahu aj didaktických aspektoch environmentálnej výchovy, ale aj o konkrétnych formách výchovy v tejto oblasti v základných a stredných školách, ktoré sú zhmotnené v „*efektívnom projektovom vyučovaní, súťažiach, besedách, výstavách, cvičeniach, tvorivých dielňach, zapájani sa do rôznych environmentálnych aktivít a akcií (zber papiera, plastov, separovanie odpadu, brigády), programov a projektov (napr. Enviroprojekt, Deň Zeme, Svetový deň zdravia, Ekostopa či Zelená škola)*“ (s. 102). Sú to významné projekty, čoho dôkazom je napríklad aj to, že do projektu Zelená škola bolo napríklad v školskom roku 2016/2017 zapojených v SR 314 škôl. Realizáciu takýchto projektov v prostredí škôl považujeme za vhodné a optimálne prepojenie ekológie, udržateľnosti a ochrany životného prostredia v základných a stredných školách, preto považujeme za vhodné aj ich zaradenie do tejto publikácie. Taktiež za zmienku stojí, že sa čitateľ dozvedá aj o živom projekte spájajúceho ochranu životného prostredia a sociálneho cítenia realizovaného kňazom Mariánom Kuffom v Inštitúte Krista Veľkňaza v Žakovciach, v rámci ktorého „*pôda živí približne 250 ľudí, ktorí sa ocitli na pokraji spoločnosti*“ (s. 103). Podnecujúcim praktickým príkladom sú aj vznikajúce komunitné záhrady, ktoré spájajú ekonomickú aj ekologickú funkciu (napr. KOZA v Hideparku v Nitre a projekt Barardo realizovaný združením Svatobor). V podkapitole „*Empirická sonda – vplyv programu Zelená škola na environmentálne povedomie žiakov*“ sú prezentované výsledky vlastného výskumu autorov, ktorý bol realizovaný na 4 stredných odborných školách na Slovensku, z ktorých

2 boli zapojené do projektu Zelená škola a 2 do programu zapojené neboli. Autori okrem iného uvádzajú: „Na SOŠ zaradených do prieskumu, až 77,91% žiakov súhlasilo s tým, že ich konanie má vplyv na stav životného prostredia. Toto zistenie je základným kameňom, na ktorom môže environmentálna výchova stavať. Avšak, rôzne psychologické prístupy, ktoré sa venujú psychológii environmentálnych problémov (v rámci environmentálnej psychológie napr. psychoanalýza, sociálna psychológia, behaviorismus, kognitívna psychológia, fyziologická psychológia a holistické prúdy v psychológii) naznačujú, že cesta medzi uvedením si negatívnych následkov svojho konania a samotnou zmenou konania na proenvironmentálne, je dlhá a náročná.“ (s. 111) Čitateľa podnecujú aj odpovede žiakov na otázku týkajúcu sa ich vlastného konania v záujme ochrany životného prostredia. Výsledky potvrdzujú, že školy aktívne zapojené v environmentálnom vzdelávaní cez projektové riešenia preukazujú vyššiu úroveň environmentálneho povedomia u žiakov.

V poslednej kapitole „Globálne kompetencie a zručnosti“ autori prinášajú komplexný prierez historického vývoja definícií a postojov k uvedeným pojmom v kontexte aktuálne preferovanej edukácie založenej na rozvoji kompetencií. Komplexnosť podčiarkuje obdivuhodný počet zdrojov použitej literatúry od domácich, prevažne však zahraničných autorov. V kapitole sa autori venujú aj kompetenciám pre udržateľný rozvoj. V závere považujeme za pridanú hodnotu vhodne spracované a formulované odporúčania autorov monografie, ktoré by sa mali premietnuť v edukačnom procese s ohľadom na aktuálne spoločenské požiadavky. Nie vedomosti a poznatky sú dnes prioritou, ale rozvinuté kompetencie potrebné pre život v 21. storočí.

Úspešné riešenie globálnych problémov si vyžaduje individuálnu iniciatívu každého z nás, pretože svojím konzumným správaním ohrozujeme budúcnosť nielen ďalších generácií, ale aj našej planéty. V publikácii sú podnetné informácie, ktoré nútia čitateľa k hlbším úvahám o vlastnom životnom štýle, ale zároveň mnoho uvedených alarmujúcich faktov motivuje čitateľa aj k činom ochraňujúcim životné prostredie. Predkladanú publikáciu odporúčame študentom pedagogických študijných programov, frekventantom doplnujúceho pedagogického štúdia, ale aj študentom nepedagogických spoločenských a ekonomických študijných programov. Je určená a podnetná rovnako pre odbornú aj laickú verejnosť.

Autor recenze

PaedDr. Silvia Virághová, PhD.

Slovenská poľnohospodárska univerzita, Fakulta ekonomiky a manažmentu,
Centrum pedagogiky a psychologického poradenstva, Tr. Andreja Hlinku 2,
949 76 Nitra, Slovenská republika
email: sebenova@is.uniag.sk

Přijato: 26. 3. 2021

Link to this article: <https://doi.org/10.11118/lifele20211102181>